

Šv. Velykų prasmė, simbolika ir pasiruošimas šventei

Šventėje persipina krikščioniški motyvai (švenčiamas Kristaus prisikėlimas iš mirusiųjų po nukryžiuavimo) ir senesni pavasarinio gamtos atgimimo šventės motyvai. Pagal krikščionišką tradiciją ryte vyksta apeigos bažnyčioje, einama aplink ją minint Kristaus kančių kelią, giedamos giesmės, tačiau likę papročiai (kiaušinių marginimas, daužymas ir ritinėjimas, lalautojų vaikštytės, laistymasis vandeniu, supimasis ir kt.) yra kilę iš senesnių papročių.

Etninės kultūros globos tarybos informacija

Velykų pavadinimo kilmė aiškinama dvejopai: vieni tyrinėtojai jį kildina iš ukrainietiško ir baltarusiško šventės pavadinimo *Velykden'* (lietuviškai reiškia „Didžioji diena“), kiti – iš žodžio „vėlės“ (tikėta, kad atėjus pavasariui vėlės atsikelia iš žemės, kol pirmasis perkūnas jas sugrąžina į kapus).

Pasirengimas šventei. Prieš šventę išvalius namus, jie puošiami žalumynais, iš miško parneštais pataisais, bruknių šakelėmis, kerpėmis, sudygusių javų kuokšteliais. Kaip ir per Kalėdas, kabinamas šiaudinis sodas. Seniau buvo įprasta puošti Velykų eglutę: ji daroma prie tiesios šakos pririšant eglės šakeles, iš jų suformuojant eglutės formos medelį, papuošiant išsprogusiais žilvičio „kačiukais“, popieriniais paukščiukais, gėlytėmis, medelyje padarant lizdelius, į kuriuos įdedama 9-12 kiaušinių. Tikėta, kad Velykų eglutės kiaušiniai žmogui neša laimę.

Kiaušinio simbolika. Kiaušinis nuo pagonybės laikų simbolizuoja gyvybės atsiradimą, vaisingumą, kosmosą. Žmonės tikėdavo, kad pradaužus kiaušinį iš jo išlenda gyvybė, o ridinėjant ta gyvybė persiduoda ir žemei. Kiaušiniams mūsų

protėviai priskirdavo nemažai gydomųjų ir kitų galių. Tikėta, kad užkasti laukuose Velykų kiaušiniai atneš gerą derlių.

Kiaušiniai marginti įvairiais tradiciniais būdais: dažais ir žolynais; dažais ir vašku; skutinėjant nudažytus kiaušinius. Margindavo įvairiais raštais – saulutėmis, paukščio pėdelėmis, eglutėmis, rūtos lapeliais, žalčiukais, spiralėmis, kryžiukais ir kitais ornamentais.

Seniau Velykų rytą vaikai prabudę dažnai rasdavo po du ant palangės padėtus kiaušinius – tai mitinės būtybės Velykės dovana. Vaikams buvo sakoma, kad ji gyvena kažkur pamiškėje, moka gražiai marginti kiaušinius, o atėjus pavasariui primargina jų daugybę, sudeda visus į vaško arba cukraus vežimą ir pasikinkiusi kiškius išvažiuoja pas gerus vaikus, juos naktį aplanko ir apdovanoja.

Tradicinis Velykų stalas. Velykų valgiai, išskyrus kiaušinius, labai panašūs į Kalėdų. Ant Velykų stalo turi būti daug ir įvairių patiekalų – tuomet metai bus turtingi ir sotūs. Ruošiant Velykų stalą pirmiausia į žaliuojančių želmenų kraitele dedami margučiai, šalia dažnai padedamas sūdyto sviesto *avinėlis* arba *rožė*. Po ilgo gavėnios pasninko ypač svarbūs mėsos patiekalai, kurie buvo labai įvairūs. Daugiausia ruošiami kiaulienos patiekalai – kepta ir virta kiauliena, kiaulės galva, virtos dešros, kumpis, suktos ir slėgtos karkos, verdamas šiupinys, kepami kraujiniai vėdarai, daroma šaltiena ir kt. Seniau Žemaitijoje turtingesnių žmonių namuose bene populiariausias Velykų valgis buvo avienos kumpis, vėliau jį pakeitė veršienos kumpis, o kartais būdavo patiekiamas net visas įdarytas paršiukas ar avinėlis. Taip pat ruošiami silkės ir kitokios žuvies patiekalai. Šalia dažnai atsirasdavo raugintų daržovių – agurkų, raudonųjų burokėlių, kopūstų (dažniausiai troškintų). Ruošiamas ypatingas aguonomis, džiovintais vaisiais ar riešutais pagardintas Velykų pyragas, daug kur vadintas *boba* arba *babka*, kurią stengtasi iškepti kuo aukštesnę, taip parodant šeimos turtingumą ir gerą derlių. Velykoms kepami ir kiti kepiniai – vyniotiniai, pyragai, bandelės (įdaryti aguonomis, džiovintais vaisiais, kopūstais, grybais, varške). Ant stalo būtina turi būti kvepianti juoda ruginių miltų duona. Nuo seno įprasta, kad per Velykas ant stalo būtų sulos, giros (padarytos iš duonos, kmynų ar sulos), taip pat alaus.

Lietuvoje seniau Velykas švėsdavo 3 dienas. Kiekviena iš jų pasižymėdavo savitais papročiais.

Pirmąją dieną tekant saulei aplink bažnyčią eina Prisikėlimo procesija – tuomet

mušama būgnais, kai kur net šaudyta iš patrankų, o jei būta persirengėlių, jie eidavo priešinga kryptimi. Seniau žmonės nuo pasninko „atgavėdavo“ tik Velykų rytą prie velykinio stalo, dėl to labai skubėdavo parvykti iš bažnyčios namo, net lenktyniaudavo.

Grįžusi visa šeima sėda už šventinio stalo. Visų pirma šeimos galva vieną margutį padalina į tiek dalių, kiek yra vaikų, o paskui valgomi kiti margučiai ir žiūrima, kieno stipresnis. Daug kur buvo valgoma riebi kopūstų sriuba, po jos mėsos patiekalai ir galiausiai pyragas, kiti saldūs patiekalai. Pasivaišinę suaugusieji dažnai eidavo miegoti (nes naktį budėjo bažnyčioje), o lauke vaikai ridendavo margučius. Pirmąją Velykų dieną dauguma praleisdavo namuose ir niekur neidavo, kartais aplankydavo tik artimiausius kaimynus.

Vakare pasirodydavo **lalautojai**: jauni vyrai lankydavo kaimą ir ypač merginas. Eidavo triukšmingai, su muzika ir barškalais. Po langais jie giedodavo velykines giesmes ir dainuodavo *lalynkas* su priedainiais *ai lalu lalu, ei lalo, vynelis vyno žaliasai* ir kt. Lalautojai linkėdavo šeiminkams gero derliaus ir sotaus gyvenimo, o merginoms – greitai ir sėkmingai ištekėti, susilaukti vaikučių. Žmonės lalauninkus apdovanodavo: merginos per langelį į krepšius jiems įdėdavo margučių, sūrio, riešutų. Vėliau lalauninkai iš surinktų kiaušinių išrinkdavo gražiausią margutį, paskelbdavo apie jį dovanojusią merginą visam kaimui.

Antroji Velykų diena laikoma svečių diena – ja prasidėdavo didžiosios Velykų linksmybės ir pramogos. Nuo pat ryto prasidėdavo *velykavimas*: kiekvienas stengdavosi atsikelti kuo anksčiau, nes norėdavo užklupti kitus šeimos narius miegančius ir juos *apvelykauti* suduodami išsprogusiomis šakelėmis (jas dažnai pasimerkdavo jau nuo pusės gavenios). Tie, kuriuos užtinka bemiegančius ir nuplaka, turi duoti velykautojui bent po kiaušinių. Šią dieną vaikai lankydavo savo krikšto tėvus, gražiai juos pasisveikindavo. Maži vaikai (iki 7-8 metų amžiaus) antrąją Velykų dieną eidavo *kiaušiniauti* pas kaimynus: atėję į svečius jie pasakydavo trumpą oraciją (pvz., „Aš mažas vaikelis, kaip pupų pėdelis, prie slenksčio stoviu, kiaušinuko noriu“), o už tai gaudavo kiaušinių (jei norėdavo vieno kiaušinio – parodydavo į burną įkišę vieną pirštuką, jei dviejų – du pirštukus). Jaunimas eidavo *dėdiniauti*: jauni vyrai eidavo prašyti kiaušinių pas merginas. Prisirinkus kiaušinių, vykdavo ridinėjimo varžybos ir kiti žaidimai. Jaunimas ir vaikai taip pat rinkdavosi prie sūpynių. Nuo antrosios Velykų dienos prasidėdavo ir šokių vakarėliai, kurių jaunimas po ilgos gavenios būdavo labai išsiilgę.

Trečioji Velykų diena vadinama Ledų diena. Tai poilsio diena - niekas nesiimdavo jokių lauko darbų, nes tikėdavo, kad tuomet pasėlius išmuš ledai.

Laistymasis vandeniu. Tai labai senas paprotys, simboliškai žadinantis gyvybingumą. Antrąjį Velykų rytą vaikinai eidavo vandeniu laistyti merginų: užėję į trobą, kurioje gyvendavo merginos, paspausdavo rankas šeiminkams, o sveikindami moteris ir merginas, joms į delnus po truputį įpildavo vandens, po to nušluostydavo rankšluosčiu. Tokius laistytojus šeiminkai sodindavo už vaišių stalo. Taip pat buvo laistomasi vandeniu užpilant iš kibiro antrą ir trečią Velykų dieną - taip buvo daroma linkint, kad nebūtų sausros ir užderėtų geras derlius. Pagrindinė apeiginio prausimo ir laistymo vandeniu papročio paskirtis - palinkėti gero derliaus, laimės ir sveikatos.

Supimasis sūpuoklėse. Seniau supdavosi ir vyresnio amžiaus žmonės, tačiau tai labiau vaikų ir ypač jaunimo užsiėmimas. Tikėta, kad kuo aukščiau per Velykas įsisupsi, tuo aukštesni bus linai, tuo ilgesnis bus jų pluoštas, o merginos greičiau ištekės. Supantis dainuojamos sūpuoklinės dainos, kurių tekstuose minimas supimas: pavyzdžiui, „Supkit mane supėjėliai“, „Supkit meskit mane jauną“, „Kas tį supas“, „Velykelas raduolalas“ ir pan. Sūpynės dažniausiai būdavo įrengiamos ant kalnelių, tarp dviejų greta augančių medžių. Mažiems vaikams sūpuoklės įrengdavo ir kambaryje. Sakydavo, jeigu vaikai per Velykas supsis, tai bus smagūs ir greiti.

„Šokimas lenton“. Šokinėdavo po dvi merginas ant lentos, padėtos ant rasto, kiekviena ant savo lentos galo. Tai maginį tikslą turintis veiksmas, panašus kaip supantis sūpuoklėmis - kad geriau augtų linai, kad merginos greičiau ištekėtų.

Velykinių papročių atsikartojimas kitose šventėse. Kiaušiniai buvo marginami, ridenami ir per kitas pavasarines šventes - per Atvelykį, Jurgines, Sekmines. Per šias šventes taip pat buvo supamasi, kaip ir „šokama lenton“ - iki tol, kol sužaliuoja pavasarį pasėti rugiai.

Atvelykis (Vaikų Velykėlės, Mažosios Velykėlės)

Tai sekmadienis po Velykų. Lietuvių tradicinėje kultūroje šią dieną, kaip ir per Velykas, dažydavo margučius, kai kur plakdavo verbomis. Tai daugiausia vaikų šventė. Tą dieną kiaušinius dauždavo tik vaikai, tik jie ir supdavosi. Kai kur Lietuvoje šią dieną vaikus aplankydavo krikštamotės su dovanomis. Atvelykiu baigdavosi Velykų šventės, po to prasidėdavo laukų darbai.